

Berdi Kerbaba

GYZLAR DÜNYÄSİ

Öň zamanlar bardy şeýle bir wagyr:
"Aňsadyňa bakan aýal gyz dogyr"

Bu pikir gelýärdi örän uzakdan,
Aýal-gyzy hiç çykarman duzakdan.

Diýseň: "Gyzy boldy planyň, äheý!"
"Ola bolmandyr-ow – diýerler – päheý!"

Gyz kişiniň maşgalasy ahyry,
Adam hasap etmezler ol pahyry.

Gyz ýurt goramaz, busar oturar,
Abraý däl, käte ysnat getirer.

Gyzdan yurt eýesi ýa nesil bolmaz
Gyzly uzak gülmez, ogully ölmez!

Oguldyr atanyň arka daýanjy,
Gyz dörän gününden alada, ynjy...

Şeýle wagyzlardan gulak ganansoň,
Erbet nysak hakykata dönensoň,

Eşidende atasy "göbek kes" sözün
Igenç bilen aýdar: kesiň bogazyn.

Ogul bolsa, derrew azan aýdarlar,
Eşidenler "ýör, toýa" diýp gaýdarlar.

Gyz bolanda, azan-kamat aýdylmaz,
Toý-tomgy hiç, ynsandyram öýdülmez.

Müýnli bolar gyz doguran aýal hem,
Gaýtargy bermäge etmez hyýal hem.

Dogmasyndan ata göwni jaý bolmaz,
Gyz dogdy-dogmady parhyny bilmez.

Enesem gyzyna etmez kän geleň,
Çem gelen ýerinde ýatar baş-ýalaň.

Açlykdan gyz pahyr aglasa ýekän
Diýerler: "lal bol-da ýat-da ýer çeken!"

Lak atanlar diýer: "başyň sogrulsyn!"
"Päheý, janyň çyksyn"! "Boýnuň oňrulsyn!"

Ýylgyryp, bökjekläp gelse-de gola,
Ele almaz, diýer: "jähennem bol-a!"

Ogul ýaly gyz görülmez gowurak,
Mahlasy tutular saýak-sandyrak.

Gülüp-oýnamaga ýarap başlansoň,
Özün bilip, hapalygy taşlansoň,

Hajyk-hujuk, bir azajyk bakylar,
Monjuk, dagdan näzik boýna dakylar.

Bu nä "başy kesilen!" diýp taşlarlar,
Kem-kem welin, imirgenip başlarlar.

Alty-ýedi ýaşda bogup gulgagyn:
"Iýeris" – diýrler – munuň ýagly çelpegin!"

Tur-otura ýarandan soň neýlärler?
Ýumuş buýrup, işe werziş eýlärler.

3

Enesi öwreder oturuş-turşun,
Gulgagyn goýberip, saçyn örüşin.

Birnäçe wagt gezer, bökejeklär towsup,
Gulgagyn tasadyp her ýana öwsüp.

Bagy üzülip, dökülmese hünjüsi,
Hiç bir zatdan bolmaz onuň ünjüsi.

Şol wagt göýä bir açylýan gunça,
Oýun edip, degişerler kä ençe.

Çekinmezler ýalan-ýaşryk öwmeden,
Gandyrlar gulagny satyp-sowmadan.

”Baý, bu gyz-a örän gymmat bahadyr!
El ýetmejek iň ýokarky şahadyr!

Bermeris hiç kime, bolmasak belet,
Agalary geýer ýüpekden halat.

Salmarys gapydan her öňýeteni,
Ýeňňelerne getirmese keteni.

Her gün şýdip, köp degerler oýundan,
Gägirip doýarys – diýp, - çelpek toýundan.

Kä agladyp, käte-käte söýerler,
Satylmany şol wagt boýna goýarlar.

Yhlas bilen iş öwreder ejesi,
Gündiz keşde, ik egirder gijesi.

4

Ýüňüň gowsun darap, çüprek tüýtmesin,
Dokma ýüwrüp, gerip haly çitmesin.

Mahlasy birkemsiz ugradyp işe,
Öz gözünden salman, saklar hemişe.

Göze görnüp ýetişensoň gyz halky,
Gülüp-oýnap gezmäge ýok hiç haky.

Adam barka geplemäge utanar,
Myhman gelse, derrew beýlesin döner.

Elek-çelek bakmaz, dört ýana garap,
Gabagyn galdyrman otyr sülmürap.

Dört tärim, el işi bir تنها özi,
Täleý-takdyr hakda diňlenmez sözi.

Şeýleräk bolsa-da gyzyň ykbaly,
Aýry bolar garyp, baýyň ahwaly.

Barly ýerden: baýdan, beginden, handan,
Sawçy gelip başlar o ýan-bu ýandan.

Alandan soň gelýänleriň habaryn,
Soralar düýplüje tanşy bar ýerin.

Diýerler: "Nesibäň bolsa ýetersiň,
Gaýdyp ýene-de bir habar tutarsyň".

Derňärler, nähili kowmun-tiresin,
Iglik-gulluk, soňam boýun-göwresin.

5

Azajyk göz ýetse bir şikesine,
"Gelme" diýip, ýol taparlar dessine.

Göwün ýetse, bar zadyna ýerbe-ýer,
"Güýjün bolsa, diýrler: durma, geliber!"

Kesmek üçin gyzyň malyny uly,
Ýygnaşyp gelerler dört-bäş ýaşuly.

Gyz atasy çagyr kowum-gardaşyn,
Ýaşuly, ýaşkiçi, ýakynyn, daşyn.

Ikiýan gerilşip çay-paý içerler,
Ýüzden-ýüzden gyz galyňyn biçerler.

Sanarlar ummasyz beterden beter
"Ýükçi bolsaň, - dirler - bes indi göter!"

Güýçsüz bolsa, "çak ýetmez" diýp aýdarlar,
Ýuwaş-ýuwaş pessaý urup, gaýdarlar.

Ýükçi bolsa, hiç darykman bakarlar,
Bir-birine yuwaş çawyş çakarlar.

Diýerler: "Eşitdik gyzyň bahasyn,
Hany, mundan aýyrýaňyz näçesin?

Aýtdyk biz hemmeje bahaň çen-çakyn,
Indi siz aýdaýyň näçe boljagyn!"

Ikiýandan çekeleşip başlarlar,
Tüýs keýpden çykyp, göwün hoşlarlar.

6

Gelenler kem-kemden ýokary süýner,
Gyz taýy howlukman pessaýlap iner.

Bir ýany diýr: "o bolmasyn, bu bolsun!"
"Ýok, o bolmaz, o bolmasyn, bu bolsun!"

Ertirden agşama ikiýan tartyp,
Barlyşyk ýasarlar bir çene eltip.

Agzaşarlar hemme halat-serpaýyn,
Goýun, tüwi, baryn gandyny-çaýyn.

Mal geçirmek üçin sähedin belläp,
Gaýdarlar bar zadyn ýerbe-ýer telläp.

Gyz otyr daş çykman başga bir öýde,
Gaýgyly, hasratly, muň hili köýde.

Käýinip bir özi örtenip-bişer,
Güýçli üýşýän ynjy ýüregne düşer.

“Atam-enem meniň işim görýärler,
Tanalmaýan bir ýat ýere berýärler.

Men pahyr bir boýny bagly goýun-la!
Satyljagma dogaly gün boýun-la!

Ýokmy maňa öz obamda hyrydar?
Bagtym gara däldir, özüm bir myrdar?

Aýtsalardy Annamyrada gel-ä...
Meni aljak oňat ýigit ýok däl-ä.

“Razymy, razy däl?” - menden sorýan ýok!
Söwda eýýäm bişdi, gutardy bir çäk!

Ýamanlygy ýokdur atam-enemiň,
Dymmakdan başga ýok alajym meniň!

Hyýal eden barmy gyz göçürmäge,
Ýygnaşyp gelerler mal geçirmäge.

Gyz atasy ýygnaý ýene kowmuny,
Sanap almak üçin gyzyň malyny.

Ýigit taýy sanar başdan gyrany,
Çekip ýygnaý gyz taýynda durany.

Utanjyndan gyz galdyrman kirpigin,
Ýeňňesi tarp edip, ýapar serpigin.

Gelin utansa-da, uýalyp gaçmaz,
Hakyn bermeseler, serpigin açmaz.

Pul alansoň, durman o taýdan gaçar,
Syryk bilen dürtüp, serpigin açar.

Bäşden-bäşden gyran sanýan dogrulap,
Käbirjigin alyp galar ogurlap...

Sanalansoň puly halta jaýlarlar,
Gyz pahyryň suýjüligni paýlarlar.

Gelinaljynyň günün belli ederler,
"Işi bitdi" diýip, öwüp giderler.

Çykjak gyzyň gyzlar üýşüp daşyna,
Gülüp, oýnap, timar berler başyna.

Hersi bir zat tapyp jykyrdar olar,
"Alnyň hak açdy" diýp degişer, guler.

Bu gyzlara gelip gaty gahary,
Gyşa döner onuň alabahary.

Içinden käýinip, ot alyp ýanar,
Her sagady aýa, ýyllara döner.

"Ýer çeken, bedibagt, maňa dözenler,
Meň günüme düşüň, gedaý gezenler!"

Gelinaljynyň geljek pursaty ýeter,
Uzyn gije aglap hasratda ýatar.

Ertir irden turar gamly, gaýgyly,
Alar gyzgyn demin uludan uly.

Söwüş goýnuň birnäçesin öldürler,
Kimi agladarlar, kimi güldirler.

Obadaşlar häzirlener ýygnanyp,
Oglanlar taýynlar kesek, begenip.

Atbaşçylar topar tutup gelýändir,
Oglanlar urmaga öňün alýandyr.

Salarlar kesegi dazyrt-da-dazyrt,
Atbaşçylar goýbär dabyrt-da-dabyrt.

Atbaşçylar atyp tüpeň pagtabent,
Gorkuzsa-da, keseklärler bolmaz pent.

Kä oglany kowalap, öýe dykarlar,
Käbirini ýabysyndan ýykarlar.

Hatar tutup, geler gelinalyjy,
Gyz-gelinler taýýar geým ýoluju.

Oba ýetmän düýelerden düşerler,
Hemmesi bir çogdamlanşyp üýşerler.

Topbak tutup, gerler öýüň işigne,
Garanjaklap, ykjamlanyp eşigine.

Üýşüp duran gyzlar gapyda hatar,
Her haýsy biriniň geýminden tutar.

Töwerekden galdap gelinaljyň daşyn,
Ahmal edip, açar käbirniň başyn.

”Heý, siziň bir!” - söze gyzlar dagaşar,
Gelinaljylar öýe girip ýerleşer.

Ur-tut biýrler gantly çaýdyr palawy,
Göreş tutar kelpeniräk kelewî.

Gelnalyjylar ”käse hakyn” alansoň,
Ownuk-uşak ”ogurlap” jübä salansoň,

Ugrarlar gapydan ýekeden çykyp,
Gyzlar eşik ýyrtar, ahmalna bakyp.

10

Gyzyň bu wagt böküp durar ýüregi,
Geçmez bokurdakdan çeynän çöregi.

Bilmez neneňsikä oňa boljak är,
Ýüregi dyngysyz towsyp, tarsyldar.

Bütün dünýä ömür boýy ýoldaşy,
Ganymat bir ýigit bolsa ne ýagşy.

Nega saz bolmasa, onki synasy,
”Dat gününe” daralar oň dünýesi.

Gapa baryp öý hakyny tölärler,
Gyz pahyry köne dona dolarlar.

Getirler göterip palas üstüne,
Ýeňňeleri üýşer ýanna dessine.

“Tur” diýseler, diýrler: “Ber palas hakym!
Bermeseňiz, turara ýok hiç çakym!”

Süýrärler palasy “göter-hä, göter!”
Şol wagt biri idip, bir düýe getir.

“Mün! – diýerler, soň geline – dessine!”
Göterip mündirler düýäň üstüne.

Ugramakçy borlar, gallap daşyny,
Tutarlar “pul ber” diýp, düýäň başyny.

Berip, berip, düýe başyn sypdyrlar,
“Haýt, janawar, ýör yzyňy tap” diýrler.

11

Alyp gyzy, saýlanarlar obadan,
Gelýändir bu adat ata-babadan.

Gyz adyny taşlap, “gelin” dakarlar,
Her kim bir zat diýip için ýakarlar.

Meselem, biri diýr “ýigdimiz kel, kör”,
Gelne bakyp aýdar: “anha, ony gör!”

Gözmonjygy ýaly, Aýyň bölegi!
Ýazgydy ters, duş bolmandyr dilegi!

Ýalandan janygyp, uzadyp elin:
“Mynasypmy?” diýer, - şuňa şu gelin?!

Gör nirlere seniň nesibäň çeken?
Heý, biçäre - diýär,- bagtyň pes eken!

Barar gelin bürenjegne ýapyşyp,
Atbaşçylar hezil eder çapyşyp.

Gelnaljy geçäýse oba duşundan,
"Aklyk" diýp tutarlar düýe başyndan.

Gyz-gelin ýygnanyp, öňden çykarlar,
Gelin görmek üçin düýe çökärler.

"Tüweleme, tuf! - diýerler - Aý ýaly!
Maňlaýy giň , gaşy misli ýaý ýaly!"

Obanyň gyrasy çala görnenden,
Ýa-da uzagrakda bir menzil çenden,

12

Şonça baýrak berjek diýip bellärler,
Öňatlyny - öňbaraga ýollarlar.

Oba adamsy iç-daşary çykyşyp,
"Wagty boldy" diýip, ýola bakýşyp,

"Anha, gelýär öňürdikläp öňatly"
Ýyndam atlar biri-birinden batly.

Eňişip atlylar tozan turuzýar,
"Gelýa" sözi hemme adamy örüzýär.

Oba öňünden geçerler okkesdirme,
Biri-birne diýip: "adam basdyрма!"

Dıýseň: gelin alýanyň öýi bu taýy,
Atdan düşüp, gelip alar toý paýy.

Atbaşçylar geler pagtabent atyp,
Gelnalyjylar geler bir ýandan ýetip.

Gelin-gyzlar üýşüp çykar öňünden,
Düşürip düýeden, tutup ýeňinden.

Getirler geliniň daşyny gallap,
Bir aýal pişmeli saçagyn elläp,

Penjeläp, gelin üste seçer pişmesin,
Dagadar owunjak gyzlaň üýşmesin.

Ýere düşen pişmeleri çöplärler,
"Toýdan- topukça" diýp, iýip geplärler.

13

Üýşmek tutup, gelni getirler gapa,
Hetdiň bolsa, göreýin sen ýol tap-a!

Ýaglyk almak üçin gapy saklarlar,
Sanap görüp, näçedigni çaklarlar.

Her birine ýaglyk berip sowarlar,
Bulary gapydan şeýdip kowarlar.

Idekläp ol gelni, meňzedip köre,
Girdirip gapydan, geçirler töre.

Gelnalyjy, atbaşça gant bilen çaýy,
Toý eýesi ile paýlar toý paýy.

"Gözüň aýdyň, how!" diýp jarçy gygyrar,
"Baýrak" diýp mergenler hatara durar.

Almyt isleýän kändir, her dürli ýygyn,
Sorarlar ýigitler ýüzük baýragyn.

Her haýsyna berler baýragy telläp,
Oturandyr ýigit bir öýde pallap.

Uludan-uludan alyp demini,
Oýlanyp gelin ýanyna barmaň çemini.

Tizräk bir habar bilmäň kastynda,
Munuň-da ýüregi suwuň üstünde.

Bilenok getirilen niçik-neneňsi?
Bir birinde bihabarlyk bir geňsi!

14

Nämüçin bu gelni ozal görmändir?
"Alsamdym" diýp, oňa göwün bermändir.

Çagyrlar mollany nika gyýmaga,
Ikisin bir- birine boýun goýmaga

"Yhhym" diýip molla geler ardynyp,
Garyp-gasar daşda gezer derdinip.

Olaň ýeri çetde ojak başydyr,
Galan-gaçan, artan hörek aşydyr.

Girer öýe çişip, baş-on ýaşuly,
Seretseň abatdyr olaryň july.

Bellärler iki adam pyýada kazy,
Giden bolar gyzdan almaga sözi.

Salam berip, ol sowfyny sanarlar,
Jogap üçin gelni biraz ýanarlar.

Gyssarlar birnäçe adam görkezip,
"Nika wekilligiň kime berdiň?" diýp.

Gaýtalarlar şunçarazy bolynça,
"Pylana" diýip, açyk jogap berinçä.

Jogaby tabşyrlar gelip märekä,
Mundan soň giderler ýigide baka.

Pyýada kazylar gelip otyrlar,
Iki ýanyň wekilligin getirler.

15

Nika suwy ortadadyr ezilgi,
Üstüne pulluja ýaglyk ýazylygy.

Okar molla Abolbaşar hutbasyn,
Wekiller jogap biýrrazylyk sesin.

Nika wagty elindedir synnysy,
Öýüň artbaşyna geçip ýeňňesi.

Açyp"bagsylaryň" serin-sepini,
"Şatdyk-şatdyk" edip, keser ýüpüni.

Hutbadan soň nika suwun aýlarlar,
Her adama bir ýuwumjyk paýlarlar.

Kazylara berler pullý ýaglygy,
Gidip-gelen ýerne diýip aklygy.

Getirler ýigidi gelniň üstüne,
Ýeňňesi-de elleşdirer dessine.

”Ak-gök geýdirme” diýp, berer nesihat,
Aýdar: ”gelniň bilen maksadyňa ýet!”

Ýigit ýöne otyr öňki ýerinde,
Jahyllar ýygnanyp, töwereginde.

Täzeden dartaňrak edip geýdirip,
Guşarlar guşagyn müň düwün edip,

Gelin pahyr galar güman içinde,
Äşgär zat ýok – galar duman içinde.

16

Ünjä goýan bir zat bolar gelini,
Ýat ýigide tutdurarlar elini.

Götergiläp ýaňky ýigdi getirler,
Gütüledip gelin ýanynda ýatyrlar.

”Çykar” diýer ýigit ädigin uzadyp,
Aýagyn gaýşardyp, goýar dyzadyp.

Bir diýende gelin asmasa gulak,
Gütüledip, depip goýberşi telek.

Çykarmaga gelin ädigin çeker,
Çekdikçe aýagyn gaýşardar ýeser.

Aýal-erkek syn ederler üýşüşi,
"Çykarmany oňaranok" diýişip.

Ädikden soň guşagyna ýapyşar,
Iki bela üst-üstüne sepişer.

Guşagyny çözjek bolup dyrmanyp,
Ujun tapman, azar görer sermenip.

Ýigidiň eline gamçy tutdyrlar,
"Eliňde bar edeniňi et" diýrler.

Ýigit urup, gelin-gyzy gamçylap,
Ura-ura çykar, gamçysyn bulap.

Ýeke galyp iki ýatlar bir öýde,
Her haýsynyň göwni başga bir köýde.

17

Pessaý-pessaý ýigit gelne söz goşup,
Gyşararlar bir ýassyga baş goşup.

Ýuwaş-ýuwaş bir-birine ýanaşar,
Iki ýatlar ýuwaş-ýuwaş tanyşar.

Ýigit ýakyp çöpün, janyny barlar,
Ýüzün görkezmejek bolsa-da, dyzar.

"Aýyr eliň" diýer, bakman sözüne,
Gelin utanyp, elin tutar ýüzüne.

Ýigit aýrar gelniň elin zor edip,
Barlar janyn kemallyja seredip.

Göwne ýaksa, elin salar boýnundan,
Ykjam saklar, hiç goýbermez goýnundan.

Gelin ýigde seretmäge uýalyp,
Jany aram tapsa, goltugna dolup,

Gujaklaşyp, bir-birine gysyşar,
Mähri-şypa ikarada ösüşer!

Deň bolsalar, biri-birin halaşyp,
Uzak gije daň atyrlar dalaşyp.

Şatlyk bilen gijelerni geçirler,
Ikaradan gaýgy-gamy göçürler.

Ertirden soň gelin aňyrsyn bakyp,
Düýpde oturar, iňňe-sapagyn dakyp.

Ýigidiň ýanyna üýşüp deň-duşy,
Tapar gelin üçin bir topar işi.

Biri çekip, ýigdiň bagjygyn ýolar,
Ýene biri oňa kömekçi bolar.

Bagjyk dakdyr ýigit bulaň gaşynda,
Bürenjek sümre bor geliniň başynda.

Ondan soň diýerler: "görkez gelniňi!"
Gelin-de ýygrylyp, gizlär özünü.

Ýigit turup, gelni pugta gujaklap,
Zor bilen başyny dönderer dolap.

Bürenjegin serpip, ýüzün görkezer,
Her kim gelse, şeýdip, bu gelne dyzar.

Gurby ýeten berer ullakan baýrak,
Şaýyn tutup, çykyp obadan gaýrak.

Uly- kiçi toýa baka ýörärler,
Iki ýanlaýyn durup, ýaryş gurarlar.

Ikibirden goşup, köp at çapdyrlar,
Märekäň gözüne tozan gapdyrlar.

Tegelek ortada guralyp göreş,
Baýrakdan soň oba ederler ýöriş.

Gyzlar gelni käte çykar meýdana,
"Kapaslandyr, seýl etsin – diýp, - jahana"

19

Görjek aýal gelip, ýüzüni açar,
Şonlyk bilen ýene iki-üç gün geçer.

***

Baş salmaga aýal-gyzlar üýşerler,
Haýbat atyp, bir-birine çişerler.

Gyz-gelinler tutar gelin tarapyn,
Aýallar bir ýanda düzeder sapyn.

Iki arada bolar ullakan göreş,
Isleseň göreşdir, isleseň ýaryş.

Aýallar bir dony alyp eline,
Ýapjak bolup topularlar geline.

Gyz-gelinler ýapdyrmaga goýmazlar,
Uzak gün dalaşyp keýpden doýmazlar.

Bir gelin, bir aýal çykyp arada,
Göreşip synanşar ýeňmek barada.

Topulşyp iki ýan бүтін garyşar,
Bir-birine "arslan" kimin daryşar.

Bulaşyp saçlary, galam-gaşlary,
Börük gaçyp, açyk galar başlary.

Ahyrynda ökde gelip aýallar,
Don бүрәп, geliniň daşyny gallar.

Gutarlar bu oýny gelne baş salyp,
Bererler bir gyza tahýasyn alyp.

Gelin bilen ýigit ýaşar birigip,
Barar şeýdip, baş-on güne syrygyp.

Gyz taýyndan geler bir gün çagyryjy,
Ýigit gizlenmeli, ýokdur iki ujy.

Olar munda bir gün bolup gaýdarlar,
"Elteris gelni, pylan gün" diýp aýdarlar.

Bir aýdan soň çelpek ýapmaly bolar,
Gyz-gelin ýygnanyp, şol öýe geler.

Oturup hamyrdan çelpek ýaparlar,
Bir ýandan bişirip, birlaý doýarlar.

Birdenkä gapydan ýaş-ýeleň girip,
Gaçarlar gazanyň çelpegin syrýp.

Atasy öýne indi gelni gaýtarlar,
Söwüş-serpaý bilen eltip gaýdarlar.

Öýlerinde gelin iki-uç ýyl gezer,
Haly, çuwal-parça sepini düzer.

Taýynlar şaý-sepin, harç edip ençe,
Gaýtarmazlar tä bahasyn üzünçä.

Ýigit barar ogryn gelin yzyndan,
Enesi hiç ahmal däldir gyzyndan.

Çörek berip barar, ite duýdurman,
"Ýa hudaý!" diýp çeker arzuw hem arman.

Sandyraklap, ýuwaş girip gapydan,
Pessaý basyp barar gelniň çepinden.

Garanjaklap, ýakyp otly çöpüni,
Razy eder tapyp gelniň gepini.

Boýun burup, ýalbar, gelnin çykarar,
Çöle çykyp, ondan hal-ahwal sorar.

"Işlemese" ýigdiň bagty bu ýerde,
Başagaýlyk bilen galar köp derde.

Ahmallykda birden gapy takyrdar,
Aýagy ilip ýa-da bedre şakyrdar.

Ýigdiň gelenini derrew duýarlar,
"Aýt derrew, ahaw kimsiň?" diýerler.

Çäre tapman, ýigit diýer "tanalýa",
"Garaň görünmesin," diýerlar "bolýa".

Gaharjaňrak bolsa gyzyň atasy,
"Uruň!" diýip, çasly cykarar sesi.

Dümly-duşdan turup, muny kowlarlar,
Işi gaýtsa, hökman tutup urarlar.

Iderler howutlap "haýt, çüw" edip,
Ýada berk urarlar, tultuk suw edip.

Zordan sypyp, ýigit zeýrenip gaýdar,
Bolan işi gelip öýlerne aýdar.

Munuň üçin iki arada bolmaz jeň,
Çünki bu iş aýyp däldir hemde geň.

Gelin geler ençe wagtdan soň gaýdyp,
Ýigit azar bermez, urulşyn aýdyp.

Öý içiniň ygtyýary gelinde,
Ýüpek atlaz, pürçük bar zat elinde.

Onda-da är sözi ökde aýala,
Deňlik sözün getirmezler hyýala.

Razydyr "kemligine" aýal ärinden,
Mydam "bazar eýläp gezer baryndan".

Bu dogurda bir gep ýokdyr diýesi,
Uzak çekmez bular oglan eýesi.

Käte çanak çakyssa-da öýünde,
Ýalaýsa-da sögünç, taýak teýinde.

Içinden diýr: "är-aýalyň uruşy" -
Geler, geçer ýaz gününüň ýagyşy.

Bu barada şeýle diýmek hem gerek:
Barly ýerleň aglabasy şeýleräk.

Kändi o döwürde garyp ýaşýanlar,
Durmuş gämisini zordan daşýanlar.

Garyplaryň garyplygy geň däldi,
Ýeri eliň aýtymyndan giň däldi.

Hordy zähmet çekseler-de ärlerçe,
Ýazgytlarna ynanýardy körlerçe.

Diýrdiler: "Bagtym pes, emgegim zaýa",
"Baýam baýa berýa, hydaýam baýa"!

Kyndy olaň datly tagam datmasy,
Öýe aýlanmazdy maýryk çatmasy.

Garyp gyzlaň ters gelýardy täleýi,
Bolýanlary kändi murdar heleýi.

Garyplyk durmuşa awy gatýardy,
Ne gözeli dula, goja çatýardy.

Aç gymmazlyk üçin çölpe çagasyn,
Şatmaga mejburdy gözel balasyn.

Garyp gyzyn berse bir aç gallaja,
Gurplanmak hyýaly çykýardy puja.

Bir garyba berse deň-duşy diýip,
Syna sagdyn, akyl-huşy bar diýip.

Ömür boýy aç-ýalaňaç galjakdyr,
Maýryk çatma oňa zyndan boljakdyr.

Mydam ýüzer agyr oýlaň küýünde,
Ýugurlyk un ýokdyr onuň öýünde.

Pul, elbet, ýapýardy köp aýyplary,
Gyz satyn alýardy baý maýyplary.

Pul köre göz biýrdi, lala saýrak dil,
Puluň penjesinde soldy ençe gül.

Emma gyzy pula bermek bir hili,
Gyzny satyp ömür sürmek bir hili.

Muňa çäre gözläp garyp hem gallaç,
Gyzyna dözmese, tapmady alaç.

Pul bolsa ýamasy bitjek ýalydyr,
Maksad-myradyna ýetjek ýalydyr.

Şeýdip garyp gyzlar örän harlandy,
Zulum, suturem, gamçy astynda horlandy.

Bu hakda-da birki agyz aýdaly,
Ilki duşan ýerlerinden gaýdaly.

Baý garyby hiç özüne deň saýmaz,
Duşan günden harlamany geň saýmaz.

Getirlende ilki gelniň ýanyna,
Gaty çişip, sygman geler donuna.

Üýşmeleňde öz-özünden ýel alar,
Epeýlenip, bolup bilenin bolar.

Turuwbaşdan çişip gelniň üstüne,
Derrew girer gorkyzmanyň kastyna.

”Ädik çykar” diýip, ony hürseklär,
Ýersiz-ýere biçäräni tirseklär.

Öz bolşuny görenlere göz eder,
”Çykar” diýip, aýagyny uzadar.

Gelin heniz aýlanmanka bärsine,
Bilgeşländen tutan bolar tersine.

Hütüledip deper ýatan yerinden,
Gyzyň ilki almytydyr ärinden.

Gyzyň dert üstüne derdi sepişer,
Alaç tapman ädigine ýapyşar.

Gül ýaly jenany horlar ol, arman,
Dyzyndyryp goýar, ädigin bermän.

Aňsat dälidir çözmek çigşen guşagy,
Köşedäýmek kyndyr kelpen eşegi.

"Tüweleme" diýer, çykça synçylar,
Ýüzden derin sylp biraz dynç alar.

Öýde ýeke galar diňe iki ýat,
Gyz içinden çeker dat bilen perýat.

Ýigit birje hoş söz aýtman geline,
Näme ilse, salyp goýbär goluna.

Ýüreginde ýaman niýetin beklär,
Näzijek bedenden burar, çümmüklär.

Elden gelen zulmun eder geline,
Aýdyp goýbär näme gelse diline.

Göýä gyrgy penjesindedir gelin,
Hiç hossary ýokdur aýdara halyn.

Zarynlar hiç ýerden bolmaz bir jogap,
Ata-enesinden ýüregi awap.

Aýdar öz içinden: "Eý, enem-atam,
Şunça zulm etdiňiz, nämedi hatam?"

Naýynsap taganna gazan ataryp,
Eñterdiňiz meni, aşak iterip.

Baý malyna gyzyp, meni satdyňyz,
Teňňesini sanap, jübä atdyňyz.

Seljermän kimdigin maňa är boljak,
Berdiňiz doňuza taşlandy ýaljak.

Ene-ata perzendini şeýdermi?
Şeýle zulmy heý-de ynsan edermi?

Men balaňyz dälmi eýse bu geňle,
Garagňyz gapdymy jyňňyrdan teňňe?

Gezerdim men torguş kimin bakjaklap,
Boz sähranyň jereni dek bökjekläp.

Arman, geçip gitdi menden o döwran,
Ýok-la mende golaý-goltum, dost-ýaran.

Näýynsap eline geldim-de düşdüm,
Wah, arman nädeýin, ýandym-da bişdim.

Men bir ejiz, ol üstüme gygyrýar,
Gitdigiçe beter çişip gabarýar.

Garyp gyzy bolmagym meň aýypmyş,
Meniň oňa duşmagym-da haýypmyş.

Dişini syrtardyp, dalýar ýyrtyjy,
Elimde erkim ýok, tenimde – gamçy.

Ertir turup ýeňsesini tüňňerdip,
Gepleşmän, telpegin geýer zoňňardyp.

Deň-duşlary gelse onuň ýanyna,
Edermenlik edip, sygman donuna,

“Ahaý! - ysnat getirme sen äriňe,
Aç ýüzüňi, dolan derrew bäriňe!”

Oýlanman soňunyň näm boljagyny,
Gazap bilen dartar bürenjegini.

Şaýly böruk töre bakan myçylar,
Gelniň ýüzi-ha däl, başam açylar.

Günde azar berip geçir bir aýyn,
Keýp eder bu bolşa bolgusyz gaýyn.

Gije-gündiz ýaşly bolup gözleri,
Ak ýuwha dek bolar gelniň ýüzleri.

Gaýtarlansoň käte baryp yzyndan,
Gaýynlarny bizar eder gyzýndan.

28

Utanmaz ýaman iş, ýüz garalykdan,
Çekinmez her hili masgaralykdan.

Keser serpik bagyn, taýyn dokmasyn,
Edermenlik biler ýanlyk dökmesin.

Gaýny bilen ýersiz ýere sögüşer,
“Bolýa-da!” diýp gelniň üstüne çiser.

“Bolýa-da” sözünden galyp kän derde,
Gelin pahyr aglap galar bu ýerde.

Ah nädeýin, gara maňlaý, şum bagtym,
Ölüp gitsem gowy dälmi kä gaýtam?

Ýadymdan çykmandy öňki azary,
Ýene gelip gurdy köne bazary.

Il içinde barmy, kesýän dokmany?
Kişilikden bilýän gatyk dökmäni?

Etjegini edip, diýýär bolýa-da,
“Bolýa-dadan” ýürekde dert galýa-da...

Ýuregim ot alyp ýanýar-la bagrym,
Meniň günäm näme, eý uly Taňrym?

Ýazygym näm boldy, bagtym garaltdyň?
Bir zalym ajdaryň agzyna atdyň!

Käşgi ýetmän ol zalymyň destine,
Girsemdim men gara ýeriň astyna!

Meni mal ornunda görýär ol zalym,
Ah, bilemok, niçik bolarka halym?

“Bir özüm” diýp, düşünmeýär biçäre,
Müňläp garyp gyzy duşýar şeýle äre.

Gelin gaýynlarna gaýdyp gelensoň,
Gyrgyň penjesinden sypman galansoň.

Doluşan gunçasyn gülüp açmanka,
Saralar-da solar zaman geçmäňkä.

Äri her gün turşardar-da ýüzüni,
Pälin bozup, alardar-da gözüni.

Zat ýok ýerden geçip gelniň daşyna,
Bigünäniň oýun getir başyna.

Ýersiz ýere bu pahyry taýaklar,
Kä göwrede gezer gödek aýaklar...

Ýokdur gelniň haky garşy durmaga,
"Haklydyr" är halan wagty urmaga.

Otursa: "tur" tursa diýer: "gel otur!"
Berse, "äkit" diýer, äkitse: "getir!"

Buzdan tozan, tozandan-da buz arar,
Häli-şindi kän yrsarar, kän darar.

Garyp gyzy gara görner gözüne,
Asyl-ha mynasyp saýmaz özüne.

Diýer: "edep-terbiýäni bileňok,
Akylyň ýok, berilse-de alaňok.

Heleý däldir belki seni doguran,
Arwah-jyndyr palçygyňy ýuguran.

Seniň bilen ýaşap bilmesem gerek,
Öldürsem ganyňdan soralmaz derek.

Täze heleý alaryn men üstüňe,
Iýjek nanyň döwüp berer destine.

Kir ýuwarsyň, kül süpürer-atarsyň,
Itiň ýatýan ýatagynda ýatarsyň!"

Aýal-gyzy hak-hukukdan kesen kim?
Uran, ýenjen, öldüren hem asan kim?

Ruhany, namalar dälmi baglanlar,
Näzeninleň ýureklerin daglanlar.

Aýal-erkek bir däl diýip Kuranda,
Ýarym hak belledi kokun-gurbanda.

Şaýatlykda bir är ýerne - iki aýal,
Gulagy ker, gözleri kör, dili lal,

Mirasdan-da gyzyň haky ýarym paý,
Dört aýal almaga hakly bir bet baý.

Satyn alan maly – ursun, öldürsin,
Maşgalada är ärligin bildirsin.

31

Baýlar şol "kanuny" doga edinip,
Aýal garşysynda arslana dönüp,

Guýruklarny bulap, arlap gezdiler,
Aýallary asyrlarça ezdiler.

Din zynjyry aýal-gyzy torlapdy,
Baýlar ejizleri niçik horlapdy!

Baý ýerde har bolar garybyň gyzy,
Gaýnenesi, gaýyn ata, baldyzy,

Hemmejesi uçdantutma baýardyr,
Urup harlamaga mydam taýýardyr.

Her haýsysy bir ýanynda lagyrdar,
Näm etjegin bilmän, gelin zagyrdar.

Gaýgydan, hasratdan egilip başy,
Gije-gündiz dynman akar gözyaşy.

Dula bakyp, başyn çümre bürenip,
Perýat eder durmuşyndan zeýrenip.

”Garyplykdan köýdüm, eý atam, enem,
Muňlerçe gyzlar dek çüýredim menem!

Tutmaga elim ýok, gaçmaga aýak,
Iň ýakyn hossarym - tenimde taýak.

Janym eje, bir mähriban ýok maňa,
Aglap ölýän ilkaşamdan tä daňa.

Eý hudaýym, meni betbagt ýaratdyň,
Ýaratdyň-da, doň ýürege ýal etdiň!

Ýa-da sen hem para-peşgeş aldyňmy?
Teňňesini goltuguňa saldyňmy?

Baýlygy nämüçin berýäsiň baýa?
Basgylatmak adyllykmy hudaýa?

Gylaw berýar oňa altyn teňňesi,
Ýene birin alay diýer ýeňňesi.

Goý, jahennem, alsyn ýene ikisin,
Menden elin çeksin, kessin dessesin.

Hiç bir ynsan çekip bilmez bu zulmy,
Bu ömürden aňsat görjek ölümi...

Ýa bir düýpsüz guýa eýse özümi
Başşak zyňaýynmy, ýumup gözümi?

Ýa bir ýurda gideýinmi baş alyp,
Ýigrenji durmuşdan aramy bölüp?

Ýagşy, çykdyň gitdim nirä baraýyn?
Kimden haraý, kimden kömek soraýyn?

Yzymdan at salyp hökman ýeterler,
Saçymdan ýapyşyp, süýräp getirler.

Öňküden aýylganç zulma başlarlar,
Belki el-aýagym güýlöp taşlarlar.

Şum bagtymyň heý çyrasy ýanmazmy?
Durmuş üýtgäp, maňa döwür dönmezmi?

Jan jellady zyndandan bir çyksamdym,
Giň jahana höwes bilen baksamdym.

Ah, nädeýin, gara boldy maňlaýym,
Ýaýa döndi çybyk ýaly dik boýum.

Gije-gündiz dynman çekip endişe,
Tä ölünçä şu boluşdyr hemişe.

Pul döküp, mal berip, etmezden haýal,
Baý ogly ýene-de alar bir aýal.

Birden sulhy alsa eger soňkyny,
Itlden beter dalar gezer öňküni.

Şeýdip baýlaň hiç galmazdy armany,
Garyp gyzlar bordy zulmuň gurbany.

Bedasyllaň nemunasy ne ýaman,
Gyz pahyra berýan zulmy, eý aman!

Göwnümiň guwanjy türkmen gyzlary,
Öten zaman kän horlady sizleri.

Zalym baýlar berip goýun, pul, düýe,
Iki-üçüňiz ýygyp, dykdy bir öýe.

Ygtyýary eliňizden aldylar,
Deňlik bermän, bürenjege saldylar.

Urup-ýenjip maksatlarna ýetdiler,
El-aýagňyz maýyp-müjrup etdiler.

Kä biriňi ýersiz-ýere öldürip,
Gara ýeri gyzyl gandan dolduryp,

Kimiňi kesdiler, kimi asdylar,
Mähirsiz zalymlar guma basdylar.

Gara gözler, güler ýüzler, ýaý gaşlar,
Hünärli barmaklar, döküldi dişler.

Emma indi geçdi senden ol zaman,
Eý gözel gyz, töweregňe bir garan!

Öňki zulum, öňki jebir hem jepa,
Başyn alyp gitdi, gelmesiz gapa.

Partiýamyz seniň bagtyňy açdy,
Oktýabryň daňy sönmez nur saçdy.

Tiz tur indi, gal ýeriňden ýaýdanman,
Talap eýle hakyň deň-duşdan galman!

Bilim alyp, azatlyga tut ýüzüň,
Kem tutma ärlerden hiç wagt özüň.

Deňlik size ärlar bilen her işde,
Täze bir durmuş gur, ýürekden joş-da.

Halyň öwşün atsyn, ösdür sen käriň,
Dünýäni bezesin meşhur hünäriň!

Azap ýok, zulum ýok, rähnet seniňki,
Erkana söz, azat zähmet seniňki.

Ykjam ýapyş, kän iş bagly aýala,
Bu azat durmuşda ornuň eýele!

Solmarsyň sen, täze açylan gülsüň,
Saýra watan bähbidine bilbilsň!

Berdi Kerbaba
(1894-1974)

“GYZLAR DÜNYÄSI” ilkinji gezek 1927-nji ýylda “Türkmenistan” gazetinde çap edilýär. Şondan bir ýyl soň özbaşdak kitap bolup çykýar. Poemanyň teksti Nurmuhammet Aşyrapuryň 1980-nji ýylda Eýranyň Kümmet-Kowus şäherinde çap edilen kitabyndan alyndy. Arap-pars elipbiýinden latyn elipbiýine geçiren: Alieh Şadman.